

ÖZNELLİĞİN YAPILARI

Psikanalitik Görüngübilim İncelemeleri

George E. ATWOOD, Ph.D.

Robert D. STOLOROW, Ph.D.

Çeviri:

Zeynep Ertan

Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları: 106

Öznelliğin Yapıları

George E. ATWOOD, Robert D. STOLOROW

Özgün adı:

Structures of Subjectivity

Copyright©1984 by Lawrence Erlbaum Associates Inc. All rights reserved.
Authorized translation from English language edition published by Routledge, part
of Taylor & Francis Group LLC.

Türkçe yayın hakları Psikoterapi Enstitüsü'ne aittir.

ISBN 978-605-4817-10-8

Birinci baskı: Ekim 2013

Editör: Tahir Özakkaş

Çeviri: Zeynep Ertan

Yayıma hazırlayan: Menekşe Arık & Sevgi Çorabatur

Baskı: İklim Ofset

Nişanca Mah. Arpacı Hayrettin Sok. No:21 Eyüp/İstanbul

Tel: 0212 577 77 45

www.iklimmatbaa.com

PSİKOTERAPİ ENSTİTÜSÜ EĞİTİM ARAŞTIRMA SAĞLIK ORG. VE
DANIŞMANLIK LTD. ŞTİ.

Eğitim ve Kongre Merkezi: Fatih Sultan Mehmet Caddesi No:285
Darıca-KOCAELİ

Tel : 0262 653 6699 Fax : 0262 653 5345

Merkez: Bağdat Caddesi No: 540/8 Bostancı-İSTANBUL

Tel : 0216 464 3119 Fax : 0216 464 3102

www.psikoterapi.com - www.psikoterapi.org - www.hipnoz.com

ÖZNELLİĞİN YAPILARI

Psikanalitik Görüngübilim İncelemeleri

George E. ATWOOD, Ph.D.

Robert D. STOLOROW, Ph.D.

Editör:

Uz. Dr. Tahir ÖZAKKAŞ

Çeviri:

Zeynep Ertan

SUNUŞ

Psikoterapi Enstitüsü olarak, öncelikle ruh sağlığı profesyonellerinin ya da ruh sağlığı ile ilgilenen kişilerin ihtiyaç duyacağı teorik bilgileri ve pratik/uygulamaya yönelik deneyimleri paylaşan özgün ve çeviri yayınlar ile literatüre katkıda bulunmayı hedefliyoruz. Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları, Psikoterapi Enstitüsü'nün çalışmaları kapsamında gerçekleştirilen atölye çalışmaları, uluslararası konferanslar ve dünya literatüründen seçkileri içermektedir.

Bu kitapta, psikanalitik kuramın kavramsal ve yöntemsel temellerini yeniden ve etraflıca ele almaya yönelik bazı girişimler bir araya getirilmiştir. Bu girişimlere rehberlik eden hususlardan ilki, sunulacak yeni bir çerçevenin, klasik analitik kuramcılarının katkılarını koruması ve bunları ortak bir kavramsal dile dökmesi gerektiği düşüncesidir. İkinci olarak, psikanaliz kuramının, klinik gözlem olgusuna sıkıca tutunan, deneyime yakın bir söylem üzerine formüle edilmesi gerektiği görüşü hakimdir. Kitaba rehberlik eden üçüncü husus ise, kişisel öznel dünyaların yapısını, anlamını, kökenini ve sağaltıcı dönüşümlerini tüm zenginliği ve çeşitliliği içinde aydınlatmak için uygun bir kişilik kuramının tasarlanması gerektiği inancıdır.

Konuya ilgi duyan okuyucuların yanı sıra klinisyenler, psikoterapistler ve araştırmacılar için başvuru kitabı niteliği taşıyan bu yayını sizlerle buluşturmaktan kıvanç duyuyoruz.

Tahir ÖZAKKAŞ

Psikoterapi Enstitüsü Başkanı

Yazarlar Hakkında

George E. Atwood, Ph.D., Rutgers Üniversitesi, Livingston College'ta Psikoloji Doçenti'dir. Robert Stolorow ile birlikte *Faces in a Cloud: Subjectivity in Personality Theory* (Buluttaki Yüzler: Kişilik Kuramında Öznellik) kitaplarının yazarıdır.

Robert D. Stolorow, Ph.D., Yeshiva Üniversitesi, Albert Einstein College of Medicine Campus, Psikoloji Yüksek Okulu'nda Profesör ve Ulusal Psikanaliz Psikoloji Derneği Enstitüsü'nde Eğitim ve Denetleme Analisti'dir. Robert Stolorow ile birlikte *Faces in a Cloud* (Buluttaki Yüzler) kitabına ek olarak, Frank Lachmann ile birlikte *Psychoanalysis of Developmental Arrests: Theory and Treatment* (Gelişimsel Duraklamaların Psikanalizi: Teori ve Tedavi) kitabının yazarıdır.

Ben, Lisa, Rebecca ve Stephe'ye

ÖNSÖZ

Bu kitap; psikolojik kuramın öznel kökenlerini ve bilgi psikolojisini (Stolorow ve Atwood, 1979), psikanalizi temel psikoloji olarak yeniden ifade etme isteğini (Klein, 1976; Kohut, 1977) ve kişisel, öznel dünyaları örgütleyen değişmez deneyim yapılarını anlamaya yönelik daimi bir taahhüdü içeren birkaç avantajın bir araya geldiği on yıllık bir işbirliğinin ürünüdür. Bu avantajların kesişim noktasında, kişisel deneyim ve davranıştaki anlamların aydınlanmasına adanan bir psikanalitik görüngübilim görüşü belirginleşmiştir. Takip eden bölümler, insan öznelliğinin psikanalitik bilimine dair bu görüşü gerçekleştirmek yönündeki devam eden çabalarımızla ilgili bir ilerleme raporu olarak görülebilir.

İçimizden biri (G.E.A.), Silvan Tomkins'in öğretilerinin derin etkisini ifade etmeyi istemektedir. Bir diğeri (R.D.S.) ise, merhum Heinz Kohut'un ilham verici çalışmasının derin etkisi için teşekkür eder. Bernard Brandchaft, bölüm 3'ü birlikte yazmaya ek olarak, bölüm 2'deki fikirlerin geliştirilmesine de önemli katkılarda bulunmuştur. Bölüm 2'de terapötik etkiyle ilgili kısımdaki fikirlerin bir bölümü, başlangıçta John Munder Ross'un işbirliğiyle formüle edilmiştir. Bize sağladıkları klinik örnekler ve çalışmalarımızla ilgili teşvik edici tartışmaları için Frank Lachmann'a ve Richard Ulman'a, bebek gözlemiyle ilgili literatürde gösterdiği rehberlik ve bölüm 3'le ilgili değerli önerileri için Beatrice Beebe'e teşekkür etmek isteriz. Fikirlerimizi kuvvetlendirmemize yardımcı olan pek çok öğrenci ve meslektaşımız arasında özellikle Eliza-

beth Atwood, Virginia Stolorow, Barbara Blum, Michael Gara, Arnold Goldberg, Chris Jaenicke, Claudia Kohner, Peter Lessem, Dorthy Levinson, Etienne Perold, Louis Petrillo, Kathie Ramsland, Emanuel Shapiro, Thomas Smith, Dede Socarides, Marian Tolpin, Ernest Wolf ve Peter Zimmermann'a değinmek isteriz.

Bu kitaptaki materyalin bir bölümü aslen aşağıdaki kitaplarda ve dergilerde yayımlanmıştır: *Faces in a Cloud*, R. Stolorow ve G. Atwood (N.Y.: Jason Aronson, 1979); *Psychoanalysis of Developmental Arrests*, R. Stolorow ve F. Lachmann (N.Y.: International Universities Press, 1980); *The Future of Psychoanalysis*, ed. A. Goldberg (N.Y.: International Universities Press, 1983, s. 3-16); *The International Review of Psycho-Analysis* (1978, 5:247-256 ve 313-320); *The International Journal of Psycho-Analysis* (1979, 60:39-45); *Psychoanalysis and Contemporary Thought* (1980, 3:267-290); *Bulletin of the Menninger Clinic* (1981, 45:20-28 ve 1983, 47:117-128); *Contemporary Psychoanalysis* (1981, 17:197-208); *The Annual of Psychoanalysis* (1982, 10:205-220); ve *The Psychoanalytic Review* (1983, 70: 143-162). Bu kitapların ve dergilerin editörlerine ve yayıncılarına, bu materyali kitabımızda kullanmamıza izin verdikleri için teşekkür ederiz.

Son olarak, bu projeye verdikleri destek için Lawrence Erlbaum'a ve Joseph Lichtenberg'e teşekkürlerimizi sunarız.

George E. Atwood
Robert D. Stolorow

İÇİNDEKİLER

YAZARLAR HAKKINDA	vi
ÖNSÖZ.....	ix
1 FELSEFİ BAĞLAM VE TEMEL KAVRAMLAR	
YORUMSAMA GELENEĞİ	2
VAROLUŞÇU GÖRÜNGÜBİLİM.....	8
YAPISALCILIK	36
2 ÖZNELERARASILIK: I. TERAPÖTİK DURUM	
AKTARIM VE KARŞI AKTARIM	54
OLUMSUZ TERAPÖTİK TEPKİLER.....	60
PSİKOPATOLOJİ	64
TERAPÖTİK ETKİ	68
SONUÇLAR	73
3 ÖZNELERARASILIK: II. GELİŞİM VE PATOLOJİ OLUŞUMU	
KENDİLİK-NESNE AYRIŞMASI	81
KLİNİK ÖRNEK.....	82
DUYGULANIM AÇISINDAN UYUMSUZ DENEYİMLERİN BÜTÜNLEŞMESİ	87
KLİNİK ÖRNEK.....	88
ÖDİPAL DÖNEMİN GEÇİŞİ.....	91
KLİNİK ÖRNEK.....	92
SONUÇLAR	96
4 SOMUTLAŞTIRMA YOLLARI	
NEVROTİK SEMPTOMLAR.....	98
SEMBOİK NESNELER	100
DAVRANIŞ SUNUMLARI.....	104
RÜYALAR	112
RÜYALARDA SOMUT SEMBOLLEŞTİRME	116
KLİNİK ÖRNEK.....	121
SONUÇLAR	134
5 SON SÖZ	135
KAYNAKLAR.....	137

1

FELSEFİ BAĞLAM VE TEMEL KAVRAMLAR

Bu kitapta, psikanalitik kuramın kavramsal ve yöntemsel temellerini yeniden ve etraflıca ele almaya yönelik bazı girişimler bir araya getirilmiştir. Bu girişimlere rehberlik eden, göz önüne aldığımız üç genel husus söz konusudur. İlk olarak, sunulacak herhangi bir yeni çerçevenin, klasik analitik kuramcılarının katkılarını korumak ve bu katkıları ortak bir kavramsal dile dökmek gibi özelliklere sahip olması gerektiğini düşündük. İkinci olarak, psikanaliz kuramının, klinik gözlem olgusuna sıkıca tutunan, deneyime yakın bir söylem üzerine formüle edilmesi gerektiği görüşündeyiz. Bize rehberlik eden üçüncü husus ise, kişisel öznel dünyaların yapısını, anlamını, kökenini ve sağaltıcı dönüşümlerini tüm zenginliği ve çeşitliliği içinde aydınlatmak için uygun bir kişilik kuramının tasarlanması gerektiğine dair inancımızda yatıyor. "Psikanalitik görüngübilim" anlayışımızı şekillendirirken faydalandığımız fikri miras çok kapsamlıdır; tarih felsefesindeki yorumsama [*hermeneutik*] geleneğini, varoluşçu-görüngüsel hareketin bakış açılarını, modern yapısalcılığın temel kavramlarını ve çağdaş Freudcu düşüncede psikanalizin temel psikoloji olarak yeniden ifade edilmesi gerektiğine dair ortak fikre

sahip bazı eğilimleri kapsar. Takip eden bölümlerde, bu muhtelif etkileri ele alıyor ve psikanalitik araştırma ve bilginin doğasıyla ilgili görüşümüzü taslak halinde sunuyoruz.

YORUMSAMA GELENEĞİ

Psikanalitik görüngübilim, kişisel deneyim ve davranıştaki anlamların açıklanmasına ayrılan, insan öznelliğinin derinlik psikolojisidir. Bu nedenle Alman felsefeci-tarihçi Wilhelm Dilthey (1926) tarafından *Geisteswissenschaften* veya insan bilimleri olarak adlandırılan şeyle birlikte gruplandırılabilir. Dilthey'e göre insan bilimleri, araştırmalarına konu olan nesnelere karşı takındıkları tutumdaki temel bir fark nedeniyle doğa bilimlerinden ayrılmalıdır: Doğa bilimleri dışarıdan nesnelere incelerken insan bilimleri içeriden geliştirilen bir bakış açısına dayanır. İnsan bilimlerinin en üst kategorisi *anlam* kategorisidir; bu da maddi doğa düzleminden ziyade insan öznelliğinde var olan bir şeydir. Dilthey'in görüşüne göre, doğa bilimleri nedensel açıklamanın üzerinde dururken insan bilimlerinde amaçlanan şey yorumlama ve anlamadır. Anlamak (*Verstehen*), kişinin işaretin kendisinden işaret edilen şeye, ifadenin kendisinden ifade edilen anlama geçmesini sağlayan eylemi ifade eder. Yorumlama ve anlamaya bu şekilde odaklanması, insan bilimleri metodolojisinin yapı bakımından esasen *yorumsamacı* olduğu yönündeki genel düşüncenin parçasıdır. Yorumsama, başlangıçta Kutsal Kitap'ta yazılanların anlamını anlamak ve açıklamak arayışında olan din âlimleri tarafından geliştirilen bir yorumlama kuramıdır. Kapsamı Schleiermacher tarafından tüm edebi metinlere uygulanmak üzere genişletildikten sonra Dilthey, yorumsama bilimini genel olarak insan tarihini yorumlama aracına dönüştürecek şekilde işlemiştir.

Dilthey, tarihi olayları anlamının bir "yeniden deneyimleme" süreciyle gerçekleştirildiğini savunmuştur (Makkreel, 1975, s. 252).

Bunun anlamı, tarihçinin bir olaya ait anlam dünyasını yeniden oluşturması ve daha sonra bu dünyayı kendi içkin yapısından bakarak anlaması gerektiğidir. Bu süreç, metinlerin yorumsal analizine çok benzer ve “yorumsama döngüsü” olarak bilinen bir örüntüyü izler. Metinsel yorumlamada belirli bir pasajın anlamı öncelikle, pasajı bir bütün olarak metnin yapısına bağlayan hususlarla belirlenir; bu nedenle yapının parçaları bütününlü anlaşılmasıyla bağlantılı olarak değerlendirilirken bütüne dair bilgi, parçaların incelenmesiyle oluşturulur. Dilthey, tarihsel sorgunun da belirli olaylar üzerine odaklanma ile bu olayların yer aldığı bütün anlam bağlamını göz önünde bulundurma arasında benzer bir döngüsel hareket içerdiğini söylemiştir.

İnsan çalışmalarında yorumsama yaklaşımını benimsemenin sonuçlarından biri, bilen öznenin bilgi nesnesine sahip kişi olduğunu kabul etmektir: Her ikisi de insanın kendisidir. Özne ile nesnenin buradaki özdeşliği, bu disiplinlerin metodolojisinde ayırt edici bir nitelik olarak karşımıza çıkar: Araştırmacı, incelediği insanların hayatlarını yorumlarken kendisine rehberlik etmesi için kendi deneyiminden ve bilgisinden faydalanabilir, aslında faydalanmalıdır da. Dilthey özne ile nesne arasındaki bu bağı, insan bilimlerinde yerleşik anlayış tarzının “Ben’in Sen’de yeniden keşfi” şeklindeki tanımında açıkça belirtmektedir (1926, s. 191). Araştırmacıyla konusu olan nesneyi birleştiren bu yakınlık, aynı zamanda insan bilimlerine özel bir zorluğun da kaynağıdır: Araştırmacı, kişisel ve tarihsel olarak konumlandırılmış, deneyimleyen bireydir ve dolayısıyla bilgi arayışı da, her insan eyleminde devreye giren tüm bu tarihsel, kişisel ve duruma bağlı faktörlerin etkisine tabidir. Bu faktörler kaçınılmaz olarak araştırmacının anlayışını göreceleştirir ve genel geçerliliğe sahip sonuçlara ulaşma amacını altüst etme tehlikesini yaratır. İnsanı anlamının tarihsel-durumsal göreceliği ile evrensel bilgiye ulaşma çabası arasındaki

apaçık antiteze karşı Dilthey'in çözümlü, "tarihsel nedene yönelik bir eleştirisi" sunmak olmuştur. Bunu, bilinçlendirmeye ve insan bilimlerindeki sorgunun tümüyle ilişkili sınırlı sayıdaki varoluşçu perspektifi açıklamaya adanan bir analiz olarak düşünmüştür.

Dilthey'in anlayışı ve önerileriyle çizdiği yol, insan varlığını anlamaya yönelik bütün disiplinlerdeki düşüncesini etkilemek üzere tarih felsefesinden başlayarak geniş kapsamlı bir yorumsama geleneğine yayılmaktadır (Palmer, 1969; Gadamer, 1975). Bu gelenek, yöntemleri ve hedefleri bakımından yorumlayıcı bir bilim olmak yerine başlangıcından itibaren temellerini doğa bilimi kavramları üzerine kurma yükümlülüğü altındaki psikanaliz için özel bir anlama sahiptir. Psikanalizin bir doğa biliminden ziyade yorumsamacı veya tarihsel bir disiplin olduğuna dair görüş, Lacan (1953), Sherwood (1969), Ricouer (1970) ve daha yakın bir zamanda Steele (1979) ve Leavy (1980) tarafından ikna edici biçimde savunulmuştur. Bu fikir aynı zamanda, hepsi de kişisel anlam ve kişisel eylem alanlarına yönelik deneyime yakın kavramlar lehine Freudcu metapsikolojinin mekanik dilini reddeden Guntrip (1967), Klein (1976), Schafer (1976) ve Kohut (1977) tarafından sunulan psikanalitik kurama dair radikal önerilerde saklıdır. Bu kitap ayrıca, yorumsamacı bakış açısının içerdiği anlamları psikanaliz için geliştirmeye yönelik bir girişimi de temsil etmektedir.

Yorumsamacı hususların özellikle alakalı olduğu bir grup konu, psikanalitik araştırmanın doğasına dair anlayışımızı da ilgilendirmektedir. Sonraki bölümde bu konuları özellikle bireysel vaka çalışmasına, yorumların doğrulanması sorununa ve psikanalitik anlayışın elde edildiği öznelerarası alana vurgu yaparak ele alacağız.

Psikanalitik Vaka Çalışması

Bireysel vaka çalışması, psikanalitik bilginin ilerlemesini sağlayan ana yöntem olmuş ve görünüşe göre öyle kalmayı da garanti-lemiştir. Bir insanın hayatına dair anlayış, bir vaka çalışmasında nasıl yer alır? Psikanalitik anlayışın tamamı, mutlaka ifade edilmiş bir şeyin anlamını kavramayı içermesi bakımından yorumlayıcı bir anlayıştır. Bu anlam, bir bireyin kişisel öznel dünyasına aittir ve analistin empatisi aracılığıyla anlaşılmaya açık hale gelir. Empati, gözlemleyen ve gözlemlenen tarafından paylaşılan ortak insanlık bağı nedeniyle vaka çalışmasında bir olasılık olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla sorgu, analistin deneyimsel alanında durmakta olan deneyimleyen kişiyi ilgilendirir ve empati, bir insanın iletmiş mesajları ve eylemleri, onun kendine özel referans çerçevesi açısından anlama çabasında yatar (Kohut, 1959).

Psikanalitik anlayışın gelişimi, iki kişisel evren arasında bir diyalogu içeren öznelerarası bir süreç¹ olarak kavramlaştırılabilir. Bu diyalogun amacı, bir yaşamın iç örüntüsünü ve bireyin dünyasındaki farklı unsurları birleştirerek anlaşılır bir bütün oluşturan kendine özgü anlam yapılarını aydınlatmaktır. Bir psikanalitik vaka çalışmasının asıl yaptığı, süregelen araştırmada kendi kişisel gerçekliğinin dâhil olması üzerine analistin düşünme eylemleriyle değişen ve etkileşen, bireyin öznel yaşamının yapısına dair bir dizi empatik çıkarımı içerir. Bu tarz her çalışma, bir kişinin davranışına dair tek bir bakış açısıyla yalın bir şekilde başlar. Bu davranışın bir anlama sahip olduğu deneyimsel ve yaşam öyküsü bağlamıyla ilgili bir veya daha fazla yorumlayıcı hipotez ortaya atılır. Analist daha sonra, bireyin iletmiş mesajlar ve eylemlere yönelik diğer

¹ Yazılarını bizimkinden farklı kuramsal bakış açılarıyla yazan Lacan (1953) ve Duncan (1981), “öznelerarası” terimini aynı zamanda psikanalitik anlayışın yapısını nitelendirmek için kullanır. Lacan’ın çalışmasından yararlanan Leavy (1980), geniş anlamda bizimkine benzer bir bakış açısı geliştirerek psikanalitik anlayışa, her iki katılımcının kişisel dünyası ve geçmişinin şekillendirdiği bir diyalog süreci ile ulaşıldığını savunur.

bakış açılarını da inceler ve bunların ait olduğu öznel ve genetik bağlamlarla ilgili daha fazla hipotez ortaya atar. Bu şekilde geçici olarak tanımlanan anlamların oluşturduğu bir alan vücut bulur ve bu anlamlarda, o insanla ilgili belirli herhangi bir görüşün geçerliliğinin, bir bütün olarak analizle uyum derecesine göre değerlendirildiği karşılaştırmalar ve çapraz bağlantılar gerçekleştirilir. Bi-reysel hipotezler ile bir bütün olarak analizin arasındaki karşılıklı etkileşim “yorumsama döngüsü”nü izler ve buradaki parçalar, bütüne giden yolu açarken bütün de parçaların değerlendirilmesi için bir bağlam sunar. Bu araştırma tarzıyla açığa çıkan anlam yapıları, kişinin deneyimlerinin farklı kesimlerinde tekrar eden sabit tematik düzenlemelerde kendini belli eder. Bu tür değişmeyen, sabit unsurların açıklanması, doğa bilimlerinde gözlemlerin tekrarı doktrininin yorumlayıcı psikanaliz bilimindeki karşılığını oluşturur.

Psikanalitik vaka çalışmaları baştan sona yorumlayıcı olduğu için, sonuçlarının geçerliliği kendine özgü yorumsama ölçütleri ışığında değerlendirilir. Bu ölçütler; tartışmanın mantıksal tutarlılığını, yapılan açıklamaların kapsamlı oluşunu, yorumlamaların kabul görmüş psikolojik bilgilerle örtüşüp örtüşmemesini ve analizin araştırılan malzemedeki saklı kalmış örüntüleri estetik bir güzellikle ortaya çıkarabilmesini içerir.

Psikanalitik araştırmada ortaya çıkan değişik anlam örüntüleri, iki öznelğin kesişim noktasında yer alan belirli bir psikolojik alan içinde gün ışığına çıkarılır. Bu alanın boyutları ve sınırları yapısal olarak öznelarası olduğu için, her vaka çalışmasının yorumlayıcı sonuçları, çok derin bir anlamda, kökenlerinin öznelarası bağlamına göre anlaşılmalıdır. Bir vaka çalışmasının öznelarası alanı, aktarım ve karşı aktarım arasındaki etkileşimle elde edilir; çalışmanın çeşitli hipotezlerinin belirginleştiği yer, ortam ya da “analitik alan”dır (Viderman, 1974) ve içinde nihai yorum-

lamaların doğruluk değerin belirlendiği anlam ufuklarını tayin eder. Psikanalitik anlayışın belirli bir öznelarası etkileşime bağlı olduğunun kavranması, bir vaka çalışmasının sonuçlarının neden bunu gerçekleştiren kişinin bir işlevi olarak değişiklik gösterebileceğini anlamamıza yardımcı olur. Bu türde bir değişiklik, doğa bilimlerinin son derece karşı olduğu bir durum olup özünde bir anlam çokluğu sergileyecek şekilde, farklı araştırmacıların malzeme üzerindeki değişik perspektiflerinin sonucunda oluşur. Analist, yorumlamanın “Ben’in Sen’de yeniden keşfi” (Dilthey) şeklindeki yapısının farkındadır ve bu nedenle her bir fikrinin, kendi kişisel dünyasının sonlu perspektiflerine dayandığını ve bunlarla sınırlı olduğunu bilir. Eleştirel bir biçimde kendisi üzerine düşünme kapasitesi, düşüncesini alternatif görüşlere açmasını sağlar ve yorumlarını farklı konumdaki bakış açılarından geliştirilen fikirlerle bütünleştirme olasılığını ortaya çıkarır.

Psikanalitik bir açıklama başkalarına genellikle, bir insanın yaşamının çeşitli ayrıntılarını tema veya örüntüleri birleştiren ifadeler şeklinde sergilemek üzere yazılmış öyküsel bir vaka geçmişi biçiminde aktarılır. Bu öyküsel anlatımın kendi içinde tutarlı olması ve kendi terimleriyle takip edilebiliyor olması gereklidir; bu da psikanalizin esasen doğruluğun öyküsel şekline adanmış tarihi bir disiplin olarak mevcut statüsünden elde edilen bir özelliktir (Sherwood, 1969; Ricouer, 1974; Gallie, 1974; Spence, 1982). Ancak psikanalitik geçmişlerin, öykü gerekliliklerini karşılamanın ötesine geçip daha başka bir şeyi gerçekleştirmesi gereklidir; bireysel bir yaşamın somut hususiyeti ile evrensel anlamda insan olma deneyimi arasındaki boşluğu doldurmalıdır. Psikanalitik bir öykü yazma görevi, analistin anladığını, incelenen yaşamı genel olarak fikri topluluk için aydınlatan bir sunum haline getirmeyi içerir. Bu da o yaşamın deneyimlerini, diğerlerinin empatik bir diyalog içinde kendi kişisel dünyalarıyla bağlantılandırabildiği bir biçim-

de ortaya koymak anlamına gelir. Analizin öznelarası alanı, bu bağlamda bir aracılık işlevi görerek bireyin yaşam örüntüsünü, insanların paylaştığı olasılıkların gerçekleştirilmesi olarak betimlemek için karşılaştırmanın en temel ögesini sunar.

VAROLUŞÇU GÖRÜNGÜBİLİM

Psikanalitik görüngübilimin hareket noktası, deneyimleyen bir özne kavramıdır. Bunun anlamı, kuramsal yapılarımızın en derin seviyesinde, deneyimi maddi bir alt katmana indirgeyen varsayımlardan vazgeçerek bir öznellik alanı içinde hareket etmemizdir. Kendi bakış açımızdan baktığımızda maddi dünya, bir deneyim alanı olarak görülür ve doğa biliminin kavramları, bu deneyim alanını örgütleme şekilleri olarak anlaşılır. Bu, fiziksel maddeye ontolojik bir öncelik veren ve insan bilincini maddi olayların ikincil ifadesi olarak yorumlayan kuramsal görüşe terstir. Doğa bilimlerinde bilginin gelişimi, insan gözlemlerinin, yani deneyimlerin örgütlenmesini ve birbirine bağlanmasını içerir; ancak materyalizm, doğa bilimi kavramlarını somutlaştırmaya ve ardından bilinci bu somutlaştırmaların bir gölge olayı olarak görmeye dayalı bir doktrindir.

Gerçek insan deneyimi biliminin kendine özel eşsiz kavram ve yöntemleri olması gerektiği ve doğa bilimlerine öykünerek gerçekleştirilemeyeceği görüşü, varoluşçu-görüngüsel hareketin ana öğretisini oluşturur. Biz bu öğretiye ve özellikle de Locke deneyselcilikinden gelen bilinç doktrinlerinin görüngüsel eleştirisine katılıyoruz. Bu tür doktrinler, insanın dış dünyadan gelen ayırık, atomik izlenimlerin pasif bir alıcısı olduğu görüşüne, gövde ve zihnin ayrı ancak nedensel olarak bağlı varlıklar olduğu fikrine ve bilincin doğasının yarı uzamsal bir taşıyıcı olarak yorumlanmasına dayanır. Bu varsayımlar ve metaforlar, deneyime *ait* maddi nesnelere niteliklerinin deneyimine *doğru* bir izdüşümü içerir ve

özneliğin öznelikleriyle kendine özgü koşullarda yüzleşememe durumunu yansıtır.

Psikanalitik görüngübilim, varoluşçu-görüngüsel hareketle özerk bir deneyim bilimi gerektiği konusunda birleşmekle birlikte, felsefe içinde işlenen görüngüsel sistemler ve psikanalitik yaklaşım arasında önemli bir fark bulunur. Psikanalitik görüngübilim, psikanalitik duruma ait diyalogda gerçekleştirilen gözlemlerle yönlendirilir ve burada gözlemler daima, belirli bir kişinin deneyimsel dünyasına yapılan sorgunun bir parçası olarak gerçekleşir. Felsefecilerin görüngüsel araştırmaları ise bunun tersine, geleneksel olarak münferit düşünme yöntemine dayanmakta ve evrensel açıdan öznellik bilgisi arayışı içinde bir dünyanın bireyselleştirilmesinin odak noktasını kaçınılmaz olarak saptırmaktadır.

Psikanalitik ve felsefi görüngübilim arasındaki ilişkiyi daha özgün biçimde tanımlamak için şimdi, varoluşçu-görüngüsel hareketin üç önemli isminin sistematik formülasyonunu tartışmaya geçeceğiz: Edmund Husserl, Martin Heidegger ve Jean-Paul Sartre. Bu üç felsefeci tarafından geliştirilen sistemler, insan deneyimini anlamaya yönelik önerileri temsil eder. Bu önerileri eleştirel bağlamda değerlendirerek, kendi düşüncemizin altında yatan varsayımları daha açık bir şekilde ortaya koymayı umuyoruz.

Edmund Husserl

Edmund Husserl görüngübilimi, insan deneyiminin temel betimleyici bilimi olarak görmüştür. Descartes ve Kant'ın felsefi çalışmalarından ilham alan Husserl, aslında bilincin başlangıçta var olan yapısına dair su götürmez derecede kesin bilgilere ulaşabilmesini sağlayacak bir yöntem geliştirmeye çalışmıştır. Bu amaçla önerdiği araştırma programı, "aşkın görüngübilim" olarak adlandırılmış olup bütün bilinçli deneyim olasılığının nihai koşullarını

oluşturan özneliğin değişmez yapılarını açıklamak üzere tasarlanmıştır. Olası bütün deneyimin ön koşullarıyla ilgilendiği için Husserl, aşkın görüngübilimi, geleneksel deneysel bilimlere göre daha temel bir disiplin olarak görmüştür.

Husserl sistemi, kurucusu tarafından, her tür bilgi oluşumunun temel kaynağının açıklanmasını hedefleyen tarihi bir erekbilimin gerçekleşmesi olarak anlaşılmıştır. Bu kaynağı, bilincinde olduğu *dünyaya* bağlı duran “Ben-kendim”de, bilen özne veya “ego”da görmüştür. Geleneksel bilimler dünyanın var oluşunu “önceden verilmiş” bir gerçeklik olarak kanıksarken aşkın görüngübilim, nesnel gerçekliğin yapısıyla ilgili varsayımları askıya ya da “paranteze” alarak daha ziyade, dünyanın saf bir görüngü olarak bilince tezahürünü inceler. İnancın askıya alınışının gerçekleştiği bu süreç görüngüsel indirgeme ya da “*epochê*” olarak bilinir. İndirgeme, görüngübilimcinin kendisini ön kabullerden uzaklaştırarak önceden gerçek olduğu düşünülenin kendini tamamen görüntülerden oluşan bir alan olarak sunduğu bir perspektife götürdüğü zihinsel bir faaliyettir. Dolayısıyla bir bilinç nesnesi olarak dünyanın durumu; geçerliliği, yapısı, tarihi vb. ile ilgili varsayımların kesilmesiyle *indirgenmiş* olur ve araştırmacı dikkatini yeniden, kendi bilinci içinde dünyanın bahşedilmişliğine çevirir. Husserl’a göre *epochê*, bilim ve felsefe tarihinde eş benzeri olmayan bir süreçtir.

Epochê’u, ... bütün tarihselliği içinde, hayatta ve bilimde daha önce hiç müdahale edilmemiş insan varlığının doğal tutumunun ... bir dönüşümü olarak gerçekleştiriyoruz (1936, s. 151)²

Görüngülere indirgemenin sonucunda, bütün anlamı ve geçerliliği içinde dünyayı kuşatan katıksız özün ortaya çıktığı söyleni-

² Husserl ile ilgili bu bölümdeki bütün referanslar, aksi belirtilmediği takdirde, düşüncelerini en iyi tanıttığını söylediği kitaptan alınmıştır: *The Crisis of the European Sciences and Transcendental Phenomenology* (1936).

yor: aşkın ego. Bu, günlük hayatta karşılaştığımız deneysel ya da somut ego değildir; tam tersi, aşkın ego, varlığın anlamını oluşturan ve sonuçta deneysel ego ve bunun dünyayla ilgisini tanımlamakla yükümlü bir varlık olarak anlaşılmaktadır. Dünyayı paranteze alma ve dolayısıyla konumunu yalnızca bilincin bir “bağıntısı”na indirgeme işlemi yoluyla aşkın egonun deneysel deneyimin özelliklerini belirlemedeki gücü gün yüzüne çıkar.

dünya, kanıtlanabilir olduğu farz edilen şeylerin toplamıdır, bir amaç doğrultusunda oradadır ve daha da yeni her amacın temelidir. ... Ancak epochê söz konusu olduğunda, nihai amaç olan... ve önceki amaçlar ve bunların gerçekleştirilmesi yoluyla dünyayı elinde tutan öznelliğe geri dönüyoruz; ve bu öznelğin... "beraberinde getirdiği" ve gizli iç “yöntemi” ile dünyayı şekillendirmeye devam ettiği yollara geri dönüyoruz (s. 177).

Epochê yoluyla aşkın öznelliği açıkladıktan sonra görüngübilincinin düşünceleri, sıradan deneysel varlıkla çok az benzerlik taşıyan bir bölgeye doğru yönelir. Bu, öznel yaşamın tüm somut bireysel özelliklerinin odak noktasının saptığı ve deneyimin evrensel sabitlerinin ya da “eidetik özleri”nin kendi yerinde açığa çıkarıldığı bir bölgedir.

Husserl *epochê*'u mecazen, bilincin esaretten kurtuluşu olarak tarif eder:

[epochê'taki] bu çekimsellik nedeniyledir ki felsefecinin doğruluğa bakışı tamamen özgürleşir; her şeyden önce en güçlü ve en evrensel olandan, aynı zamanda en gizli iç bağdan, yani dünyanın bahsedilmişliği düşüncesinden özgürleştirir. Bu kurtuluş nedeniyle ve sayesinde, dünyanın geçerliliğini etkileyen öznelğin, dünyayı sürekli edinimleriyle her daim elinde tutan ve dünyayı yeniden şekillendirmek için etkinliğine devam eden öznelğin evrensel, tamamen içe kapanık ve tamamen kendine yeten... bilinçli yaşamı keşfedilir (s. 151).

Aşkın özneliğin doğal dünyanın içine batmaktan kurtulması, görüngübilimciyi hemcinsleriyle alışverişten soyutlamak gibi ek bir etkiye de sahiptir. Aslında aşkın görüngübilimin araştırma programının tamamı, yöntemsel bir yalnızlık içinde gerçekleştirilmek üzere tasarlanmıştır.

Epochê, gerçek anlamda radikal bir felsefenin temeli olan benzersiz bir felsefi yalnızlık yaratır (s. 184).

Radikal ve mükemmel bir indirgeme, kendini tamamen soyutlayan ve böylece bir insan olarak ya da dünyada gerçekten var olan biri olarak kendi için bir geçerliliğe artık sahip olmayan, onun yerine salt kendi yönelmişliğinin öznesi olan saf ruhbilimcinin tamamen biricik ego'su ile sonuçlanır (s. 256).

Husserl'a göre *epochê*, farkında olduğumuz dünyanın, kendini diğer özneler için de var olarak ortaya koyduğunu açıkça gösterir. Görüngübilimcinin aşkın egosu bu nedenle, tümü de ortak bir dünyanın bilincinde olan diğer aşkın egoların oluşturduğu sınırsız büyüklükteki kümede kendini bir tek olarak keşfeder. Öznelerarasılığın farkındalık temelindeki formülasyonu, tekilik ve soyutlama üzerinde diğer türlü sonu gelmeyen vurguya ters düşüyor-muş gibi görünür. Ancak bu çelişki yalnızca, indirgemenin son aşamasında diğer zihinlerin varlığının görüngübilimcinin katıksız özneliğinin tekil eylemi tarafından "oluşturulduğu" gösterildiği için göze çarpar.

doğrudan aşkın öznelerarasılığa atlamak, bu arada benzersizliğini ve kişisel reddedilemezliğini asla kaybedemeyecek olan asal "Ben"i, epochê'nin egosunu es geçmek yöntem bakımından yanlıştır ... Epochê, her zaman tekil olan "Ben"nin nasıl olup da yaşamın özgün temeli kendi içinde ilerlerken ilk nesne küresini, "başlangıçta var olan" küreyi oluşturduğunu; bunun daha sonra buradan başlayarak nasıl olup da güdülenmiş bir biçimde, bu şekilde kendinin ve başlangıçta var

oluşunun kasıtlı modifikasyonunun kendisi için benim kadar “Ben” olduğu bir başka “Ben”in, diğerlerinin algılanması, yani “yabancı algılanması” başlığı altında varlıksal geçerlilik kazandığı yapıcı bir başarı elde ettiğini gösterebilir (s. 185).

İndirgenemez bir öznellik bölgesinde var olan Husserl görüngübiliminin aşkın egosu, aslında insanoğlunun hayatını geçirdiği somut deneysel dünyayı *üretmek* için kayda değer bir güçle donanmıştır. Doğal tutumun kapalı esaretinden kaçarak bu tuhaf bölgeye yolculuk eden kişi, mutlak bir kendine yeterliliği deneyimler ve kişinin dönüştürdüğü şekliyle sıradan dünyaya döner:

Bir görüngübilimci olarak elbette, istediğim zaman doğal tutuma, doğrudan kuramsal veya diğer yaşamsal ilgi alanlarımın peşine geri dönebilirim; eskiden olduğum gibi, bir baba, bir vatandaş, bir memur, "iyi bir Avrupalı" vb. kadar, yani insan topluluğumdaki, dünyamdaki bir insan kadar aktif olabilirim. Eskiden olduğum gibi - ama tam olarak eskiden olduğum gibi değil Artık biliyorum ki ben, önceden naif olan egom, naif bir gizlilik biçimindeki aşkın egodan başka bir şey değildi; biliyorum ki ben ayrılmaz biçimde, ego yeniden doğrudan bir insan olarak algılandığı için, benim tam somutluğumu *oluşturan* ve dolayısıyla *ilk olarak gerçekten üreten* ters bir taraf barındırır" (s. 210, italik vurgu eklenmiştir).

Psikanaliz, aşkın görüngübilimci tarafından “doğal bakış açısı savı” içinde işler görünecek (1931, s. 91) ve bundan dolayı gerçekten temel bir bilim olarak kabul edilmeyecektir. Psikanaliz, dünyanın varlığını doğal karşılar ve bu konudaki araştırmaları, ortak bir geçmişe ve hedefe sahip bir araştırmacı topluluğu açısından ele alır. Ayrıca psikanalitik araştırma yöntemi, görüngüsel indirgemenin soyutlayıcı etkisiyle imkânsız hale getirilen bir süreç olan diyaloga dayanır. Husserl indirgemeyi, zihnin bireyle ve somut olanla meşguliyetinden evrensel ve *a priori* olanın düşünülmesine doğru bir hareket olarak nitelendirir. Bu hareket, öznel-

ğin psikanalitik incelemesinde en büyük öneme sahip unsur, yani bir bireyin spesifik bir dünya deneyimi ayrıntısını tahrip eder. Bu tür bir ayrıntının psikanalitik durumun öznelarası bağlamında yorumlayıcı incelemesinin, psikanalitik araştırmanın özünü oluşturduğu görüşündeyiz.

Husserl'ın bir deneyim bilimine yönelik önerilerindeki başlıca zorluk, aşkın görüngübilim araştırmasının gerçekleştirildiği bakış açısı hakkındaki yazılarının açık olmamasıyla alakalıdır. *Epoché'un* parçası olan perspektifin radikal şekilde deđiőiminin, görüngübilimciyi, tüm bilinçli deneyim olasılığının nihai koşullarını teőkil eden öznellik yapılarının "salt kuramsal bir seyirci"sine (s. 298) dönüőtürdüđu varsayılr. Bu yapılar üzerine düşünme eylemi de deneyimin bir türü değil midir? Eđer öyleyse, bu düşünme eylemi nasıl olup da tüm deneyimin ön koőullarının dıőında tutulabilir? Aşkın görüngübilim tasarısı görünüşe göre, insan öznelliğinin sınırlarından dıőarıya, bilincin yapısı ve iőleviyle ilgili ön kabullerin olmadığı bir kesinlik bölgesine adım atmak gibi örtülü bir hedef içerir. Tek bir araştırıcının dünyayla olan bağlantılarını kesebileceği ve kendi soyutlanmış düşünce eylemleri yoluyla deneyimin temel yapılarını açığa çıkarabileceği görüşü, insanın sonlu yapısının inkâr edildiği ve dahası insan bilgisinin baştan sona bir sosyal yaratı olduğunun unutulduğu anlamına gelir. Ayrıca araştırıcının bilimsel araştırmayı gerçekleştirme isteğinde yer alan askıya alınmamıő tüm ön kabullerin içinde, dünyanın nesnel gerçekliğine inancın askıya alınmasının neden aşkın görüngübilim tasarısını kendiyile çeliőkili bir konuma yerleştirdiğini tartıőmak isteriz. Her aőamada kendi var oluő sebebini, kaynağını aldığı insan topluluğu ve katkıda bulunduğu ortak gelenekler bakımından görmeyen herhangi bir bilimsel çalışma anlaşılır mıdır?

Aşkın görüngübilim uygulaması, sürekli kendi içine doğru daireler çizerek ve kendi yalnızlığının somutlaőan simgesini mutlak

temelinin keşfiyle karıştırarak sosyal hayattan ilişiği kesilen bir düşünce temsili sunar. Dolayısıyla aşkın ego - kendi iç niyetlerinin salt bir ilintisine indirgenmiş bir dünyayla ilgili olarak ifşa edilen radikal biçimde soyutlanmış bu varlık - Husserl'in aramakta olduğu bilincin gerçek temeli yerine görüngüsel araştırmada izlenen yöntemin ikincil bir ürünü olur.

Husserl tarafından aşkın egoya atfedilen radikal özerklik ve yalnızlığın, felsefi fikirlerini geliştirirkenki kendi kişisel yalnızlığı ve özerkliğiyle paralelliği bizim için ilgi çekicidir. Görüngübilim tarihçisi H. Spiegelberg (1976), bu paralelliğin, başka türlü oldukça paradoksal görünebilecek bir duruma, yani bir bilim olmayı hedefleyen ve diğer bilimlerdeki gibi işbirlikçi girişim yoluyla ilerleyişi teşvik eden bir felsefenin bu çabasında neredeyse en başta başarısız olmasına nasıl ışık tuttuğunu kaydetmiştir.

Düşünüş tarzı temelinde bir monolog şeklindeydi, yalnızca yakın bulduğu insanlardan oluşan bir grupta karşı karşıya geldiğinde bile. Kendi düşünce zincirini kırmayı denediği zamanlar oldu. Bu nedenle özel asistanından... bir azizin azizlik mertebesine yükselmesi için gerçekleştirilen işlemlerdeki “şeytanın avukatı” gibi, muhalif rolünü oynamasını istedi. Ancak nihayetinde bu tür “birlikte felsefe yapma” girişimlerinde bile daima kendi kendinin tek ortağı olarak kalmıştır (1976, s. 88-89).

Spiegelberg'in bakış açısına göre, verdiği öğretimin ilk günlerinde bile verimli bir tartışma, Husserl'in varlığında neredeyse imkânsızdı. Karşı konulamaz monologlar halinde konuşuyordu ve öğrencilerinin ve meslektaşlarının soru ve önerilerini, kendisi için bağımsız herhangi bir değere sahip olması şöyle dursun, “yalnızca kendi düşüncesini durmadan harekete geçirecek uyarıcılar” olarak kullanmıştır (Spiegelberg, 1976, s. 90). Kendi düşünceleriyle bu özel meşguliyetinin nihai sonucu, görüngübilimin kurucusunun